

Minister Rolnictwa
i Rozwoju Wsi

Plan Ewaluacji
Planu Strategicznego
dla Wspólnej Polityki Rolnej
na lata 2023-2027

wersja 2.0

Warszawa, 30.10.2024 r.

Podstawa prawna

1. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/2115 z dnia 2 grudnia 2021 r. ustanawiające przepisy dotyczące wsparcia planów strategicznych sporządzanych przez państwa członkowskie w ramach wspólnej polityki rolnej (planów strategicznych WPR) i finansowanych z Europejskiego Funduszu Rolniczego Gwarancji (EFRG) i z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) oraz uchylające rozporządzenia (UE) nr 1305/2013 i (UE) nr 1307/2013, w szczególności jego art. 133 i art. 143 ust. 4, zwane dalej Rozporządzeniem UE 2021/2115
2. Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) 2022/1475 z dnia 6 września 2022 r. ustanawiające szczegółowe zasady wdrażania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/2115 w odniesieniu do ewaluacji planów strategicznych WPR oraz dostarczania informacji na potrzeby monitorowania i ewaluacji, zwane dalej Rozporządzeniem UE 2022/1475

Spis treści

Spis treści.....	3
I. Wykaz skrótów	4
II. Wstęp.....	5
III. Cele i potrzeby Planu Ewaluacji.....	5
IV. Zarządzanie i koordynacja.....	7
V. Identyfikacja zainteresowanych stron.....	11
VI. Ramy czasowe	15
VII. Dane i informacje.....	24
VIII. Komunikacja i działania następcze	33
IX. Zasoby, wsparcie techniczne i budowanie zdolności.....	34
X. Załączniki	39

I. Wykaz skrótów

AP – agencja płatnicza

ARiMR – Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

GE – Grupa ds. Ewaluacji

IZ – Instytucja Zarządzająca

KE – Komisja Europejska

KM – Komitet Monitorujący Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027

KSOW+ - Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich +

LGD – Lokalna Grupa Działania

LSR – Lokalna Strategia Rozwoju

MRiRW – Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi

PS WPR – Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027

SW – samorzady województw

II. Wstęp

Państwa członkowskie są zobowiązane do oceny swoich planów strategicznych WPR w trakcie ich realizacji oraz ex post. Zgodnie z wymogami prawnymi określonymi w art. 140 rozporządzenia (UE) 2021/2115, oceny te służą poprawie jakości projektowania i wdrażania planów.

Poza spełnieniem wymogów prawnych KE, ewaluacje planów strategicznych WPR są przydatne do:

- wykazania postępów i osiągnięć planów, a tym samym uzasadnienia wykorzystania środków finansowych;
- dostarczania informacji, które mogą poprawić ukierunkowanie interwencji, a tym samym zwiększyć skuteczność polityki;
- pełnienia funkcji kanału komunikacyjnego pomiędzy Instytucją Zarządzającą a kluczowymi interesariuszami zaangażowanymi w opracowanie i realizację planu, w tym Komisją Europejską;
- dostarczania dowodów i bazy analitycznej, a tym samym przyczyniania się do lepszej jakości wdrażania planu, jak również lepszej jakości projektowania przyszłych planów.

Plan Ewaluacji jest elementem systemu monitorowania i oceny Wspólnej Polityki Rolnej w okresie 2023-2027, a jego sporządzenie stanowi wymóg formalny w odniesieniu do PS WPR.

Plan ewaluacji zawiera wszystkie, wymagane przepisami prawa UE elementy (poszczególne rozdziały Planu Ewaluacji.)

Plan ewaluacji był tworzony i konsultowany z gronem ekspertów, naukowców i osób zaangażowanych we wdrażanie PS WPR.

III. Cele i potrzeby Planu Ewaluacji

Plan Ewaluacji określa najważniejsze założenia odnośnie do systemu oceny PS WPR. Opisuje sposób organizacji procesu ewaluacji i główne kierunki działań ewaluacyjnych, które będą podejmowane przez cały okres wdrażania Planu, przedstawia rozwiązania w obszarze zarządzania ewaluacją, opisuje system rozwiązań, zapewniających dostępność danych na potrzeby monitoringu i ewaluacji, opisuje propozycje

upowszechniania wyników ewaluacji wśród odbiorców docelowych, w tym mechanizmy ustanowione w celu monitorowania i wykorzystania wyników ewaluacji.

Potrzeby Planu Ewaluacji

W wyniku przeprowadzonych analiz, dotychczasowych doświadczeń oraz mając na względzie logikę interwencji PS WPR, zostały sformułowane poniższe potrzeby w obszarze ewaluacji PS WPR:

- lepsze zaplanowanie i ustrukturyzowanie procesu oceny;
- bardziej ukierunkowane działania w zakresie monitorowania i oceny;
- zapewnienie odpowiednich zasobów do realizacji procesu ewaluacji;
- lepsze wykorzystanie wyników ewaluacji.

Potrzeby w obszarze odpowiedniego ukierunkowania badań ewaluacyjnych przede wszystkim obejmują:

- ocenę wkładu w osiągnięciu 9 Celów szczegółowych, oraz Celu przekrojowego PS WPR;
- ocenę osiągnięć konkretnych interwencji PS WPR;
- ocenę skuteczności systemu wdrażania;
- oceny tematyczne.

Realizacja zadań zgodnie z założeniami Planu Ewaluacji pozwoli na pełne zaspokojenie potrzeb.

Cele Planu Ewaluacji

Głównym celem Planu Ewaluacji jest zapewnienie podjęcia odpowiednich i terminowych działań w zakresie oceny PS WPR, oraz zapewnienie dostępności danych potrzebnych do ewaluacji PS WPR.

Zgodnie z minimalnymi wymaganiami cele Planu Ewaluacji to:

- zapewnienie podjęcia wystarczających i odpowiednich działań ewaluacyjnych;
- dostarczenie informacji potrzebnych do zarządzania;
- dostarczenie odpowiednich informacji dla konstruowania następnego okresu programowania;
- zapewnienie dostępności danych potrzebnych do oceny PS WPR.

Podejmowanie odpowiednich działań w obszarze ewaluacji pozwoli na:

- przedstawianie efektów działań realizowanych w ramach PS WPR, wraz z ustalaniem związków przyczynowo-skutkowych między nimi;
- bieżące poprawianie jakości, skuteczności i efektywności wdrażania PS WPR, podnoszenie użyteczności realizowanych działań;
- zwiększanie poziomu uspołecznienia wdrażanych interwencji;

zaspokajanie potrzeb informacyjnych wszystkich zidentyfikowanych interesariuszy.

Działania oceniające będą podejmowane, w zależności od momentu:

a) w trakcie okresu programowania (on going) – w celu dostarczenia informacji potrzebnych do zarządzania programem, w szczególności:

- oceny skuteczności realizacji celów szczegółowych zgodnie z PS WPR i logiką interwencji;
- oceny PS WPR przy użyciu odpowiednich kryteriów oceny;
- wniesienia wkładu do dyskusji na temat planowania i przygotowania kolejnego okresu programowania (po 2027 r.);

b) ex post - w szczególności w celu oceny PS WPR i jego realizacji, w oparciu o każde z kryteriów oceny, jakimi są: skuteczność, efektywność, trafność, spójność, oddziaływanie oraz unijną wartość dodaną.

IV. Zarządzanie i koordynacja

Podmioty biorące udział w procesie zarządzania i koordynacji ewaluacji PS WPR:

1. Instytucja Zarządzająca PS WPR,
2. agencja płatnicza,
3. Samorzady Województw,
4. Lokalne Grupy Działania,
5. Komitet Monitorujący,
6. KSOW + .

Poniżej przedstawiono zadania głównych podmiotów zaangażowanych w ewaluację PS WPR.

Zadania Instytucji Zarządzającej:

- organizacja systemu zbierania i gromadzenia danych niezbędnych do ewaluacji;
- zapewnienie środków finansowych na realizację ewaluacji;
- koordynacja procesu ewaluacji poprzez:
 - przygotowanie Planu Ewaluacji PS WPR oraz jego ewentualnych modyfikacji;
 - przygotowywanie rocznych planów ewaluacji
 - upublicznianie i rozpowszechnianie wyników ewaluacji;
 - organizację i obsługę prac Grupy ds. Ewaluacji;
 - współpracę z KE przy przeprowadzaniu ewaluacji inicjowanych przez KE oraz w ramach innych działań z zakresu ewaluacji inicjowanych przez KE;
- projektowanie badań ewaluacyjnych;
- zlecenie realizacji badań ewaluacyjnych niezależnym ewaluatorom;
- realizacja badań własnych;
- monitorowanie wdrażania rekomendacji.

Zadania agencji płatniczej:

- gromadzenie i odpowiednia agregacja danych niezbędnych do ewaluacji, tj. m.in.: danych pochodzących z wniosków o przyznanie pomocy, umów, decyzji i wniosków o płatność, danych dotyczących wskaźników produktu, rezultatu;
- współpraca z IZ przy realizacji badań ewaluacyjnych;
- udział w pracach GE;
- współpraca z podmiotami wykonującymi badania ewaluacyjne, w tym w szczególności w zakresie przekazywania informacji i danych.

Zadania Komitetu Monitorującego:

Monitorowanie procesu ewaluacji poprzez:

- opiniowanie Planu Ewaluacji PS WPR i jego ewentualnych modyfikacji;

- zapoznanie się z rocznymi planami ewaluacji;
- identyfikację i rekomendowanie obszarów badawczych, które powinny zostać poddane ewaluacji;
- zapoznanie się z wynikami ewaluacji i postępami w dokonywaniu ewaluacji,
- analizowanie działań następczych, podjętych w związku z wynikami ewaluacji.

W skład Komitetu Monitorującego wchodzi m.in. przedstawiciele administracji państwowej, samorządów województw, samorządu powiatowego i gminnego, KSOW+, uczelni wyższych, instytutów badawczych, ośrodków doradztwa rolniczego, Radę Działalności Pożytku Publicznego, w tym przedstawiciel organizacji na rzecz: rozwoju wsi, promowania włączenia społecznego, ochrony środowiska, organizacji działających na rzecz rolnictwa ekologicznego, organizacji działających na rzecz środowiska i klimatu, Rady Kobiet w rolnictwie, organizacji działających na rzecz młodych rolników, związków branżowych. Szczegółowy skład Komitetu Monitorującego zawiera Zarządzenie NR 37 Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 22 września 2022 r. w sprawie powołania Komitetu Monitorującego Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027 (z późn. zm.).

Zadania Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich+:

- wsparcie podnoszenia kwalifikacji oraz rozszerzania wiedzy przedstawicieli instytucji uczestniczących w ewaluacji PS WPR;
- wsparcie rozwoju narzędzi służących monitorowaniu i ocenie wdrażania PS WPR, metod badawczych w tym zakresie oraz współpracy jednostek wsparcia KSOW+ z instytutami i podmiotami badawczymi w obszarze badań i ewaluacji;
- finansowanie zamawianych analiz i ekspertyz dot. postępów we wdrażaniu PS WPR;
- umożliwienie upowszechnienia wyników monitoringu i ewaluacji poprzez narzędzia i metody komunikacji KSOW+.

Zadania Samorządów Województw:

- współpraca z IZ przy realizacji wybranych badań ewaluacyjnych;

- współpraca z podmiotami wykonującymi badania ewaluacyjne, w tym w szczególności w zakresie przekazywania informacji i danych.

Grupa ds. Ewaluacji

W celu usprawnienia współpracy i wsparcia całego procesu IZ powołała Grupę ds. Ewaluacji. W skład GE wchodzi przedstawiciele podmiotów zaangażowanych w proces zarządzania i wdrażania PS WPR. W posiedzeniach Grupy mogą również uczestniczyć zaproszeni przez IZ eksperci zewnętrzni.

Zadania GE:

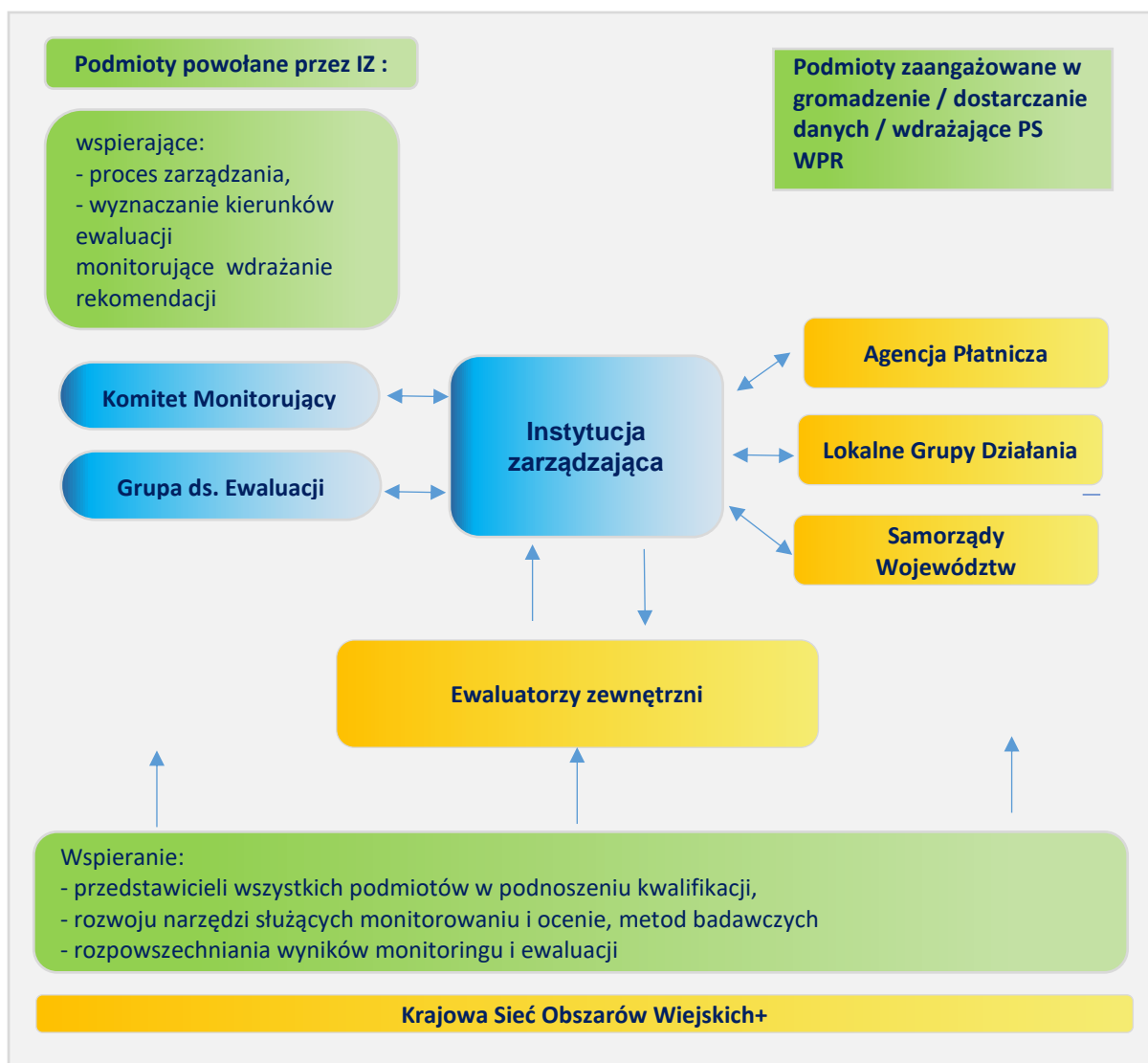
- proponowanie tematów ewaluacji w ramach rocznych planów ewaluacji;
- współpraca przy realizacji badań ewaluacyjnych;
- monitorowanie i ocena wdrożenia rekomendacji wynikających z przeprowadzonych ocen.

Oprócz wyżej wymienionych podmiotów, w procesie oceny uczestniczą również instytucje, które ze względu na wykonywane zadania własne, mogą dostarczyć cennej wiedzy z zakresu np.: danych statystycznych lub wiedzy eksperckiej (np.: Główny Urząd Statystyczny, ministerstwa, instytuty badawcze, przedstawiciele środowiska eksperckiego i akademickiego).

W realizację procesu ewaluacji zaangażowani są także beneficjenci, którzy z jednej strony mają obowiązek przekazać wszystkie niezbędne informacje, aby umożliwić ocenę i monitorowanie PS WPR, z drugiej strony – pełnią istotną rolę w doskonaleniu procesu wdrażania PS WPR jako odbiorcy wyników ewaluacji.

Ponadto w ocenę podejścia LEADER zaangażowane będą LGD, które będą dokonywać samooceny LSR. Oceny te będą stanowić istotny wkład do oceny działania LEADER na poziomie całego PS WPR. Jednocześnie proces ten będzie wspierany przez IZ.

Rysunek 1. Schemat procesu realizacji ewaluacji PS WPR.

V. Identyfikacja zainteresowanych stron

W zależności od rodzaju interesariuszy, potrzeba wiedzy z obszaru ewaluacji może obejmować różny zakres i format.

W poniższej tabeli przedstawione zostały różne rodzaje potrzeb wiedzy w zakresie informacji na temat PS WPR.

Tabela 1. Rodzaje potrzeb wiedzy w zakresie informacji na temat PS WPR 2023-2027

Rodzaj potrzeby wiedzy	Opis
Potrzeba wiedzy kontekstowej	<p>Jaka jest sytuacja w otoczeniu interwencji, jaka jest natura i skala problemu, co się dzieje w danym układzie przestrzennym, grupie odbiorców, jakie zmiany następują w czasie.</p> <p>Wskazanie barier „specjalnych” związanych z lokalnymi warunkami w otoczeniu interwencji.</p>
Potrzeba wiedzy o efektach	<p>Jakie rozwiązanie dało dotychczas najlepsze efekty, pozwoliło najlepiej rozwiązać adresowaną kwestię, przynosi efekty najbliższe zakładanym.</p> <p>Jakie rozwiązania się nie sprawdziły i wymagają dopracowania/modyfikacji bądź lepszego dostosowania do potrzeb odbiorców interwencji.</p>
Potrzeba wiedzy o mechanizmach	<p>Dlaczego interwencja działa, jaki jest mechanizm zmiany wywołanej przez działania PS WPR czy regulacji, jakie są rzeczywiste reakcje odbiorców interwencji.</p>
Potrzeba wiedzy operacyjnej	<p>Jak wdrażać interwencję, jak zaplanować działania, by realizacja interwencji była płynna i zgodna z planem i wysokiej jakości. Czy zidentyfikowano problemy w realizacji interwencji, na czym one polegają?</p> <p>Jakie działania korygujące wdrożyć, aby zoptymalizować działanie interwencji.</p>

Grupy interesariuszy

Główni interesariusze, zainteresowani wynikami ewaluacji oraz – z drugiej strony – będący źródłem wiedzy dla ewaluatorów – to instytucje i podmioty wymienione w rozdziale IV.

Oprócz instytucji i podmiotów zaangażowanych w proces ewaluacji, wymienionych w rozdziale IV, można dodatkowo zidentyfikować następujące podmioty bezpośrednio lub pośrednio zainteresowane wynikami badań ewaluacji:

➤ **Komisja Europejska**

potrzeba wiedzy kontekstowej, potrzeba wiedzy o efektach

Komisja Europejska, jako obserwator w KM, bierze udział w opiniowaniu Planu Ewaluacji, monitorowaniu postępów w jego realizacji oraz wykorzystania wyników ewaluacji.

KE jest również odbiorcą wyników realizowanych badań ewaluacyjnych, jak również informacji na temat postępów w realizacji Planu Ewaluacji oraz wykorzystania wyników ewaluacji.

Zgodnie z przepisami UE, państwa członkowskie udostępniają KE informacje dotyczące działań ewaluacyjnych i wyników ewaluacji nie później niż miesiąc przed corocznym spotkaniem IZ z KE.

Dodatkowo KE organizuje spotkania i warsztaty dla państw członkowskich, służące m.in. opracowywaniu wspólnych metod pomiaru rezultatów interwencji i poprawy jakości metodologii badań ewaluacyjnych, inicjuje współpracę państw członkowskich w zakresie ewaluacji, aktywnie uczestniczy w rozwoju potencjału ewaluacyjnego na poziomie UE.

➤ **Decydenci polityczni** – ministrowie, decydenci zasiadający w kierownictwie politycznym instytucji publicznych

potrzeba wiedzy kontekstowej, potrzeba wiedzy o efektach

Aktorzy polityki publicznej, angażując się w proces projektowania i wdrażania interwencji, stają przed różnymi dylematami i poszukują wiarygodnej wiedzy, która pomogłaby im dokonać rozstrzygnięć i podjąć skuteczne działania.

Wyniki ewaluacji mogą być pomocne przy wspomaganie podjęcia decyzji odnośnie:

- kształtowania polityk dotyczących rolnictwa, rynków rolnych i obszarów wiejskich;
- dostarczenia wiedzy służącej projektowaniu kolejnej perspektywy finansowej;
- dostarczania wiedzy o efektach realizacji i oddziaływania Wspólnej Polityki Rolnej.

➤ **Urzednicy** – kierownictwo MRiRW, ARiMR, urzednicy odpowiedzialni za programowanie oraz za bieżące wdrażanie PS WPR

potrzeba wiedzy kontekstowej, potrzeba wiedzy o efektach, potrzeba wiedzy o mechanizmach, potrzeba wiedzy operacyjnej

Wyniki ewaluacji mogą być pomocne głównie przy wspomaganie podjęcia decyzji odnośnie do:

- realizacji i kształtu interwencji w ramach PS WPR;
- przeprowadzenia zmian usprawniających w ramach realizowanych interwencji;
- dostarczenia wiedzy służącej projektowaniu i wdrażaniu kolejnej perspektywy finansowej.

➤ **Partnerzy społeczni; Organizacje pozarządowe (NGOs).**

potrzeba wiedzy kontekstowej, potrzeba wiedzy o efektach.

Reprezentują potrzeby określonych grup społecznych - mogą reprezentować zarówno aktywistów środowiskowych, jak i grupy producenckie, w związku z czym ich interesy mogą być skrajnie różne a potrzeby wiedzy mocno zróżnicowane. Z drugiej strony, mogą oni dostarczyć profesjonalnej wiedzy na temat skuteczności realizacji różnych interwencji i chętnie dzielą się tymi opiniami.

➤ **Środowisko eksperckie i akademickie**

potrzeba wiedzy kontekstowej, potrzeba wiedzy o efektach

Wyniki ewaluacji mogą być przydatne dla środowisk akademickich w celu prowadzenia badań nad wpływem PS WPR na rozwój rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich. Wyniki i dane zebrane na potrzeby ewaluacji będą przydatne do rozwoju i doskonalenia metod badawczych w tym zakresie.

Ponadto znajomość wiedzy kontekstowej i wiedzy o efektach PS WPR może być pomocna w procesie tworzenia np. programów kształcenia i dostosowania ich do kierunku rozwoju rolnictwa w kraju i UE w celu wyposażenia w odpowiednią wiedzę kolejnego pokolenia ekspertów lub potencjalnych beneficjentów rynku rolnego.

➤ **Beneficjenci PS WPR**

potrzeba wiedzy o efektach

Beneficjenci i potencjalni beneficjenci mogą być zainteresowani wynikami badań ewaluacyjnych w kontekście poszukiwania instrumentów wsparcia, najbardziej dla nich efektywnych.

➤ **Społeczeństwo, media**

potrzeba wiedzy kontekstowej, potrzeba wiedzy o efektach

Wyniki ewaluacji mogą być przydatne na potrzeby informowania społeczeństwa o rezultatach, dostarczać informacji nt. skali występujących problemów, informować o tym co dzieje się na terenie obszarów wiejskich, dostarczać wiedzy w zakresie najbardziej skutecznych rozwiązań.

Wyniki ewaluacji mogą być pomocne w kreowaniu świadomego konsumenta, dla którego ważne będzie, aby rolnictwo korzystało z zasobów w sposób zrównoważony z poszanowaniem środowiska naturalnego, dobrostanu zwierząt itp. Zwiększenie prestiżu zawodu rolnika i podniesienie jego wartości i znaczenia społecznego.

Ponadto wszyscy wymienieni wyżej interesariusze będą zaangażowani w działania ewaluacyjne poprzez udział w działaniach promujących wyniki badań ewaluacyjnych (spotkania, konferencje) jak również mogą w wybranych ewaluacjach być dostawcami cennych opinii, informacji i danych jakościowych.

VI. Ramy czasowe

Jedną z głównych potrzeb na początkowym etapie wdrażania PS WPR jest ocena skuteczności zaprogramowanych interwencji. W toku obserwacji bieżących danych monitoringowych pokazujących zainteresowanie PS WPR istotna może być odpowiedź na pytania odnośnie trafności programowanych instrumentów, a także problemów i barier występujących w trakcie ich wdrażania. Po kilku latach od uruchomienia PS WPR istotne będzie określenie efektywności wdrażanych interwencji. Wyniki ewaluacji interwencji, w szczególności konsumujących największy budżet w obecnym okresie programowania, zostaną wykorzystane w procesie programowania nowego Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej – po 2027r.

Istotna jest również odpowiedź na pytania, czy wachlarz zaprogramowanych interwencji skutecznie odpowiada na potrzeby obszarów wiejskich zidentyfikowane w obecnym Planie Strategicznym. Pomocna w tym zakresie będzie syntetyczna ocena

pokazująca czy zgodnie z logiką interwencji realizowane są cele szczegółowe Wspólnej Polityki Rolnej, a po zakończeniu realizacji Planu Strategicznego – na ile udało się zrealizować cele ogólne WPR. Istotne będzie uzyskanie odpowiedzi na pytanie, czy wsparcie jest realizowane skutecznie oraz efektywnie, a także zbadanie jego oddziaływania na obszary wiejskie, rolnictwo, środowisko i klimat.

W związku z powyższym jako cel Planu Ewaluacji w – pierwszej kolejności – postawiono ocenę najważniejszych interwencji. Ocenę usytuowano w trakcie realizacji PS WPR. W zależności od specyfiki instrumentu wsparcia zaplanowano termin badania na lata w przedziale 2024 – 2029.

Kolejne, realizowane przez Plan Ewaluacji cele, wynikające ze zidentyfikowanych potrzeb, to ocena realizacji przez PS WPR wszystkich celów szczegółowych i ogólnych WPR. Cele szczegółowe będą badane – każdy oddzielnie, tak by była możliwość uchwycenia precyzyjnie, które potrzeby rolnictwa i obszarów wiejskich zidentyfikowane w PS WPR będą zaspokajane w najpełniejszym stopniu. Cele ogólne będą badane po zakończeniu realizacji PS WPR.

Dodatkowo oddzielnie zostaną wykonane badania tematyczne obejmujące AKIS, KSOW+, interwencje PS WPR realizowane przez instrumenty finansowe. W celu usystematyzowania zadań związanych z realizacją badań ewaluacyjnych, tematy podzielone zostały na odpowiednie bloki badawcze.

1. I blok badawczy – badania na poziomie poszczególnych interwencji PS WPR *(uszczegółowienie tematów badawczych w załączniku do niniejszego dokumentu)*

2. II blok badawczy – badania na poziomie celów szczegółowych PS WPR

Cele szczegółowe:

- 2.1. Wspieranie godziwych dochodów gospodarstw rolnych i odporności sektora rolniczego w całej Unii w celu zwiększenia długoterminowego bezpieczeństwa żywnościowego oraz różnorodności rolnictwa, a także zapewnienia ekonomicznej zrównoważoności produkcji rolnej w Unii.
- 2.2. Zwiększenie zorientowania na rynek i konkurencyjności gospodarstw, zarówno w perspektywie krótkoterminowej, jak i długoterminowej, w tym większe ukierunkowanie na badania naukowe, technologię i cyfryzację.

- 2.3. Poprawa pozycji rolników w łańcuchu wartości.
- 2.4. Przyczynianie się do łagodzenia zmiany klimatu i przystosowywania się do niej, a także do zrównoważonej produkcji energii.
- 2.5. Wspieranie zrównoważonego rozwoju i wydajnego gospodarowania zasobami naturalnymi, takimi jak woda, gleba i powietrze.
- 2.6. Przyczynianie się do ochrony różnorodności biologicznej, wzmacnianie usług ekosystemowych oraz ochrona siedlisk i krajobrazu.
- 2.7. Przyciąganie młodych rolników i ułatwianie rozwoju działalności gospodarczej na obszarach wiejskich.
- 2.8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki i zrównoważonego leśnictwa.
- 2.9. Poprawa reakcji rolnictwa UE na potrzeby społeczne dotyczące żywności i zdrowia, w tym bezpiecznej, bogatej w składniki odżywcze i zrównoważonej żywności, jak też dobrostanu zwierząt.

Dla każdej z ewaluacji dotyczącej oceny celu szczegółowego, na etapie uszczegółowienia zakresu badania, określone zostaną pytania ewaluacyjne i czynniki sukcesu

Cel przekrojowy:

- 2.10. Modernizacja sektora poprzez sprzyjanie dzieleniu się wiedzą, innowacji i cyfryzacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich, a także zachęcanie do ich wykorzystywania
- 3. III blok badawczy – badania tematyczne z zakresu PS WPR, dotyczące co najmniej:**
- 3.1. Oceny oddziaływania Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich+, w tym oceny realizacji Strategii Komunikacji PS WPR 2023-2027 w kontekście wpływu na wdrażanie PS WPR 2023-2027;
 - 3.2. Oceny wdrażania instrumentów finansowych w ramach PS WPR 2023-2027;

3.3. Ewaluacji Lokalnych Strategii Rozwoju, realizowanych przez LGD;

3.4. Ewaluacji AKIS;

3.5. Wpływ PS WPR na cele Zielonego Ładu.

4. **Oceny związane z przyszłym okresem programowania**, w tym w szczególności ocena ex-ante i analizy tematyczne.

5. **Ocena ex post PS WPR** – kompleksowa ocena oddziaływania PS WPR na cele ogólne tj.:

- Wspieranie inteligentnego, konkurencyjnego, odpornego i zróżnicowanego sektora rolnictwa zapewniającego długoterminowe bezpieczeństwo żywnościowe;
- Wspieranie i wzmacnianie ochrony środowiska, w tym różnorodności biologicznej, oraz działań w dziedzinie klimatu oraz przyczynianie się do realizacji unijnych celów związanych ze środowiskiem i klimatem, w tym zobowiązań Unii wynikających z porozumienia paryskiego;
- Umocnianie struktury społeczno-ekonomicznej obszarów wiejskich,

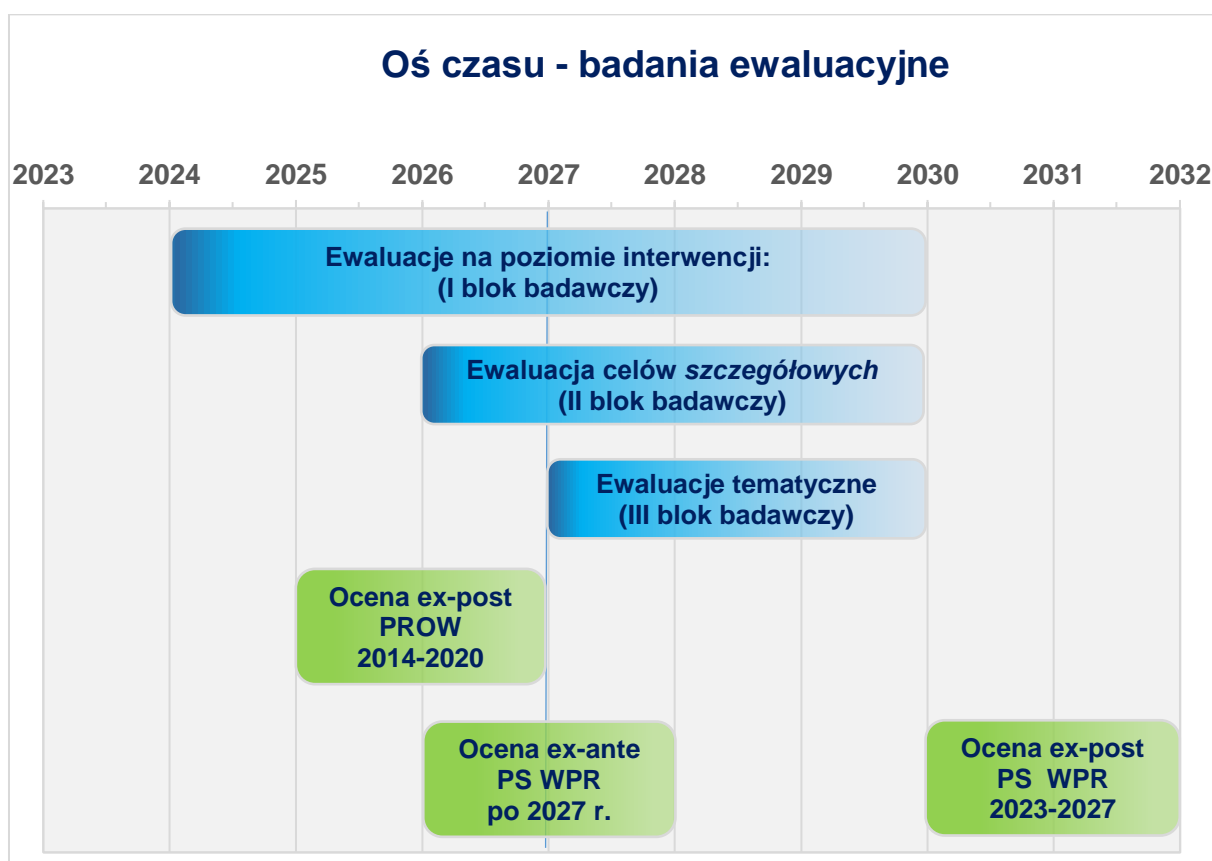
oraz wszystkie cele szczegółowe realizowane zgodnie z logiką interwencji PS WPR.

Uszczegółowienie tematów badawczych w ramach poszczególnych bloków badawczych zawarte zostało w załączniku 1.

Każdy temat badawczy jest doprecyzowany w zakresie kryteriów ewaluacji, zakresu badania/pytań ewaluacyjnych, źródeł danych, minimum metodycznego, umożliwiając ewaluatorom szczegółowe zajęcie się odpowiednimi tematami. Wskazano również indykatywny termin realizacji danego badania.

Rzeczywisty termin realizacji danego badania będzie uzależniony od postępu wdrażania Planu i będą uwzględniane w rocznych planach ewaluacji. Roczne plany ewaluacji będą tworzone na podstawie i z uwzględnieniem założeń zawartych w Planie Ewaluacji i będą one uszczegóławiać badania i zadania ewaluacyjne zawarte w Planie ewaluacji.

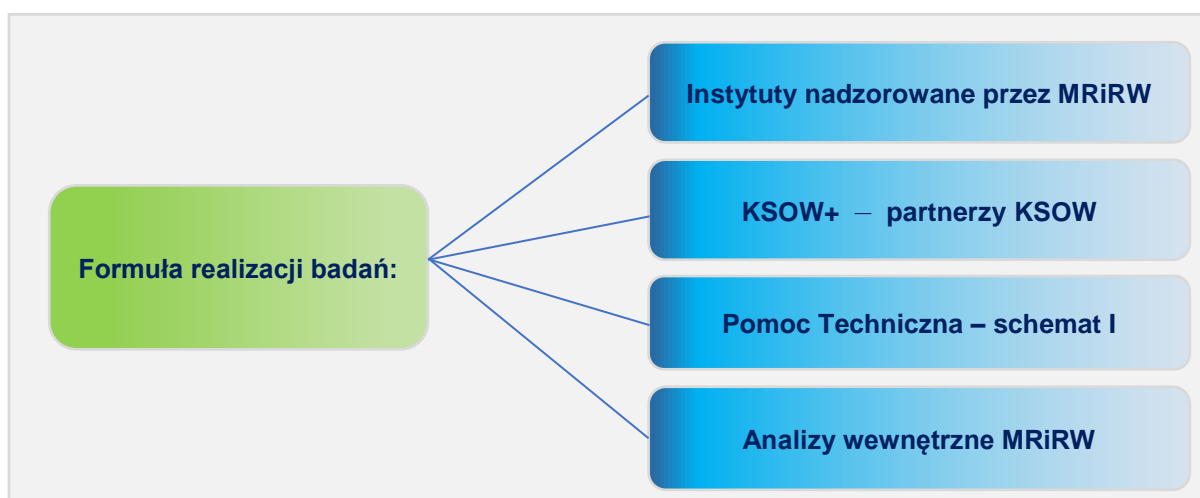
Rysunek 2. Ogólny terminarz realizacji badań ewaluacyjnych

Formuła zlecenia i realizacji badań

Doświadczenia z poprzednich okresów programowania wskazują, że ścieżka zlecenia badań – zlecenie badań ad hoc, na rynku zewnętrznym nie zawsze przynosiła oczekiwane efekty i nie sprawdzała się w niektórych rodzajach badań ewaluacyjnych np. w badaniach długookresowych, gdzie konieczne są długofalowe obserwacje zachodzących zjawisk czy w badaniach wymagających wiedzy stricte naukowej, wybitnie eksperckiej. W związku z powyższym, w okresie programowania 2023-2027 planuje się różne ścieżki zlecenia badań ewaluacyjnych – w zależności od rodzaju badania. Wybór odpowiedniej ścieżki następował będzie z odpowiednim wyprzedzeniem, biorąc pod uwagę złożoność tematyki badania, metodykę, konieczność zaangażowania ekspertów tematycznych itp.

Rysunek 3. Formuła realizacji badań ewaluacyjnych

Kryteria ewaluacji stosowane w ramach ewaluacji PS WPR

Zgodnie z art. 140 ust. 1 rozporządzenia (UE) 2021/2115 państwa członkowskie przeprowadzając ewaluację PS WPR oceniają skuteczność, efektywność, trafność, spójność, unijną wartość dodaną i oddziaływanie swoich planów strategicznych WPR. Natomiast punktem odniesienia ma być wkład w realizację celów ogólnych WPR i celów szczegółowych, które objęte są danym planem strategicznym WPR.

Ogólny wpływ danego planu strategicznego WPR oceniany jest w ramach ewaluacji ex post.

Mając na uwadze powyższe zobowiązanie, przy realizacji ewaluacji PS WPR – w zależności od tematu badania – stosowane będą następujące kryteria ewaluacyjne:

Tabela 2. Kryteria ewaluacyjne stosowane przy ocenie PS WPR 2023-2027

NAZWA KRYTERIUM	DEFINICJA KRYTERIUM
TRAFNOŚĆ (relevance)	Adekwatność planowanych celów interwencji i metod jej wdrażania w stosunku do problemów i wyzwań społeczno-ekonomicznych, które zostały zidentyfikowane w diagnozie i analizie SWOT PS WPR. Analiza tego kryterium będzie prowadzona w pierwszych fazach wdrażania Planu.
EFEKTYWNOŚĆ (efficiency)	Relacja między produktami, rezultatami a środkami (w szczególności finansowymi) przeznaczonymi do ich uzyskania. Przeprowadzając ocenę efektywności PS WPR, dokonana zostanie analiza, czy skutki PS WPR lub wynikające z nich korzyści osiągnięto po rozsądnych kosztach, oraz ocenione zostaną uproszczenia zarówno dla beneficjentów, jak i dla administracji, ze szczególnym uwzględnieniem kosztów administracyjnych oraz wykorzystania narzędzi cyfrowych i satelitów. (art.1 ust.3 rozp. 2022/1475 KE).

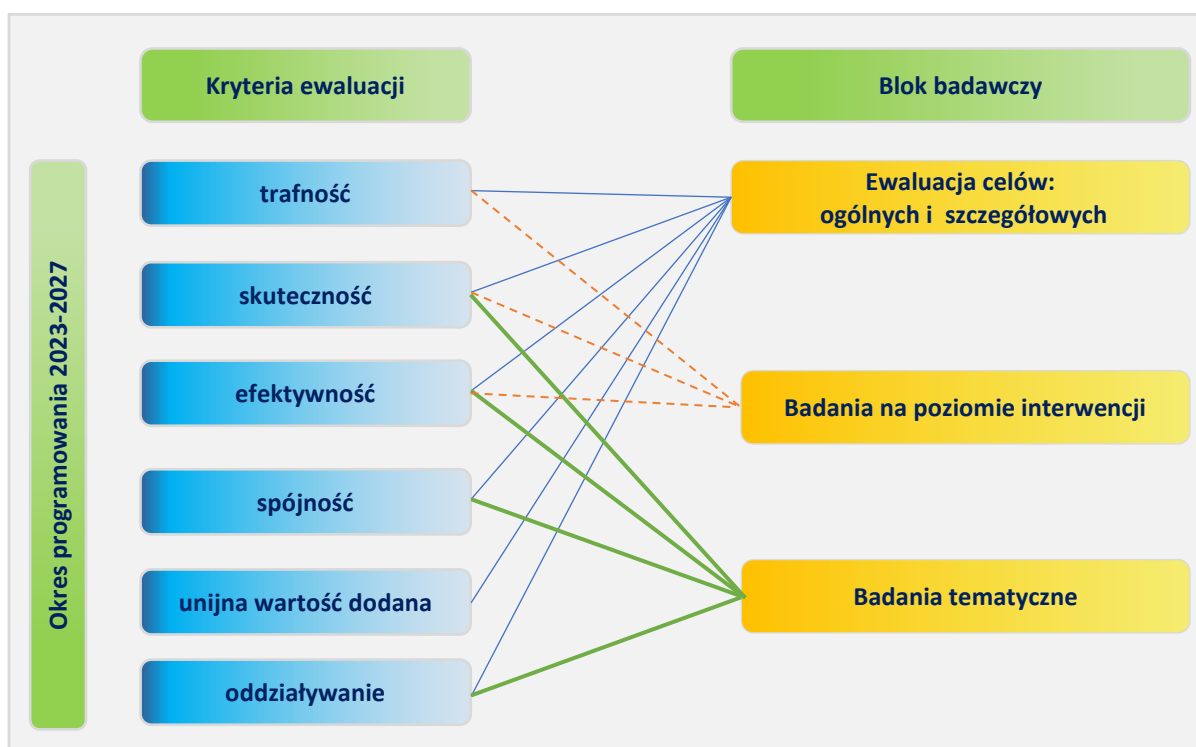
NAZWA KRYTERIUM	DEFINICJA KRYTERIUM
SKUTECZNOŚĆ (effectiveness)	Stopień, w jakim interwencja wpływa na osiągnięcie zakładanych celów Planu. Ocena kryterium skuteczności będzie realizowana w ramach rewaluacji poszczególnych celów szczegółowych PS WPR (I blok tematyczny) oraz w ewaluacji ex post Zgodnie z art. 1 ust. 2 rozporządzenia 2022/1475 KE, podczas oceny skuteczności PS WPR stosowane będą kluczowe elementy ewaluacji wybrane zgodnie z logiką interwencji PS WPR.
ODDZIAŁYWANIE (impact)	Ocena szerszych konsekwencji interwencji i rzeczywistych efektów (rezultatów) i oddziaływania pomocy - zarówno pozytywnych, jak i negatywnych, w tym efektów ubocznych. Ocena wpływu netto PS WPR realizowana będzie poprzez analizę wskaźników oddziaływania określonych w załączniku I do rozporządzenia (UE) 2021/2115. Ilościowo wkład PS WPR w kształtowanie się tych wskaźników zostanie określony przynajmniej w odniesieniu do wspólnych wskaźników oddziaływania określonych w załączniku III rozporządzenia 2022/1475 KE..
Unijna wartość dodana (union value added)	Ocena zmian, które wynikają z interwencji UE, wykraczające poza to, czego można by racjonalnie oczekiwać od działań krajowych państw członkowskich.
Spójność (coherence)	Ocena synergii interwencji Planu Strategicznego między sobą oraz z innymi istotnymi politykami i programami.

Ewaluacja celów szczegółowych będzie się odbywała w ramach ewaluacji bieżącej, gdzie zostaną ocenione wybrane cele szczegółowe i zastosowane kryteria ewaluacyjne: trafność, skuteczność i efektywność oraz w ramach ewaluacji ex post gdzie będą zastosowane wszystkie kryteria ewaluacyjne.

Badania na poziomie interwencji oraz badania tematyczne będą oceniane pod kątem odpowiednich kryteriów ewaluacyjnych. W załączniku 1 szczegółowo opisano, które kryteria ewaluacyjne w jakim badaniu zostaną zastosowane.

Poniższy rysunek przedstawia powiązanie kryteriów ewaluacyjnych z planowanymi badaniami.

Rysunek 4. Powiązanie kryteriów ewaluacyjnych z planowanymi badaniami.

Wykorzystywane metody badawcze oraz działania związane z rozwojem metod badawczych

Z uwagi na złożoność i zróżnicowanie obszarów tematycznych, które będą przedmiotem ewaluacji, czy też samego szerokiego zakresu oddziaływania PS WPR (oddziaływanie PS WPR zarówno na gospodarkę, jak i środowisko przyrodnicze i klimat oraz społeczeństwo) w badaniach ewaluacyjnych wykorzystywane będzie podejście polegające na triangulacji zarówno na poziomie zastosowanych technik gromadzenia danych, jak również na poziomie analizy danych.

W celu realizacji wyżej wymienionych bloków badawczych podejmowane będą działania zmierzające do wypracowania odpowiednich metodologii badawczych, w tym mierzenia efektów netto dla wspólnych wskaźników oddziaływania jak również metodologii oceny kontrfaktycznej - w uzasadnionych, wybranych obszarach badawczych.

W tym celu nawiązana zostanie ścisła współpraca z Instytutami Badawczymi nadzorowanymi przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

W odniesieniu do badań dotyczących oceny wpływu interwencji na efekty ekonomiczne osiągnięte przez beneficjentów pomocy w miarę możliwości wykorzystane

zostaną metody kontrfaktyczne. Należy do nich m.in. metoda Propensity Score Matching (PSM), która poprzez porównanie dwóch grup, tj. beneficjentów i kontrolnej (posiadających zbliżone charakterystyki na podstawie wybranych zmiennych) pozwala odpowiedzieć na pytania, jak mechanizmy WPR wpływają na sytuację ekonomiczną, czyli jaka jest skuteczność i efekt netto interwencji. Do scharakteryzowania sytuacji ekonomiczno-finansowej gospodarstw rolnych wykorzystane zostaną dane IERiGŻ-PIB pochodzące z systemu danych rachunkowych z gospodarstw rolnych tzw. „Polskiego FADN”.

Równolegle w badaniach wykorzystana zostanie metoda "studium przypadku" z zastosowaniem pogłębionych wywiadów. Zasadne jest wyznaczenie minimalnego okresu od zakończenia wdrożenia działania, aby możliwa była pełna identyfikacja jego skutków. Konieczne jest także wstępne przeprowadzenie prac rozpoznawczych, np. w formie ankiety internetowej lub wywiadu telefonicznego, celem doboru najbardziej odpowiednich beneficjentów do badania studium przypadku.

Celem wszystkich podejmowanych starań i zastosowanych metod badawczych będzie zapewnienie odpowiedniej triangulacji różnych źródeł danych, najbardziej optymalnych z punktu widzenia prowadzonej oceny.

W ramach oceny wpływu efektu netto PS WPR na klimat i środowisko zostaną wykorzystane między innymi metody ilościowe takie jak: statystyki opisowe, analizy wskaźnikowe, analizy trendu, metody kontrfaktyczne oraz analizy przestrzenne oraz metody jakościowe: studia literatury, analiza opisowa i porównawcza oraz panel ekspertów.

Metody kontrfaktyczne wykorzystane w ocenie wpływu PS WPR na klimat i środowisko polegają na ocenie efektu netto wybranych interwencji. Efekt netto jest wyliczany na podstawie różnicy pomiędzy efektem brutto w jednostkach będących beneficjentami interwencji i efektem uzyskiwanym w podobnych jednostkach nie będących beneficjentami danej interwencji. Metoda pozwala na ocenę stopnia w jakim interwencja może przyczynić się do uzyskania efektu, np. wzrostu zawartości węgla organicznego w glebie w określonym czasie. Jednocześnie metoda pozwala uniknąć wyciągania błędnych wniosków o skuteczności interwencji, wynikających z obserwacji pożądanego efektu, którego przyczyną mogą być inne czynniki występujące także w jednostkach nie podlegających interwencji. W ocenie kontrfaktycznej wpływu PS WPR na środowisko i klimat w miarę możliwości wykorzystany zostanie prowadzony przez

instytuty badawcze monitoring gleb oraz monitoring przyrodniczy – szczegółowo opisane w rozdziale dotyczącym danych.

Inne „zaawansowane” metody badawcze, możliwe do wykorzystania w ewaluacjach „środowiskowych”:

Analizy przestrzenne

Analizy przestrzenne są realizowane w oprogramowaniu GIS w celu uzyskania informacji o powierzchniach współwystępowania interwencji PS WPR i wybranych warunków przyrodniczych. Wykorzystane są dane dotyczące ukształtowania terenu, kompleksów glebowych, klimatu oraz dane pozyskiwane z ARiMR. Wykorzystanie analiz przestrzennych jest konieczne ze względu na znaczne rozproszenie interwencji na terenie kraju, co ogranicza możliwość obserwacji ich powiązań z różnymi czynnikami środowiskowymi.

Osoby zaangażowane w ewaluację będą również aktywnie uczestniczyć i śledzić aktywności podejmowane w tym zakresie przez Komisję Europejską.

W działania związane z rozwojem metod badawczych zaangażowana będzie również KSOW+ .

VII. Dane i informacje

Podstawą realizacji użytecznych badań ewaluacyjnych jest dostęp do wartościowych, rzetelnych danych zastanych oraz wysokie standardy gromadzenia danych pierwotnych. W ramach badań ewaluacyjnych wykorzystywane będą informacje gromadzone w systemach informatycznych ARiMR, w których znajdują się najpełniejsze dane odnośnie składanych wniosków, realizowanych projektów, a także beneficjentów.

Ogólny opis systemu zbierania danych opisany został w dokumencie programowym PS WPR. Za gromadzenie i odpowiednią agregację danych niezbędnych do monitorowania i ewaluacji, tj. m.in.: danych pochodzących z wniosków o przyznanie pomocy i pomocy technicznej, umów, decyzji i wniosków o płatność, danych dotyczących wskaźników produktu i rezultatu, odpowiada agencja płatnicza (ARiMR).

Informacje służące monitorowaniu i ocenie PS WPR gromadzone będą na podstawie dokumentów przedłożonych przez wnioskodawców i beneficjentów oraz dokumentów

własnych tych podmiotów. Informacje na temat udzielonego wsparcia, potrzebne do monitorowania i oceny, w tym o beneficjentach i realizowanych przedsięwzięciach, będą rejestrowane i przechowywane w formie elektronicznej.

Opis systemów informatycznych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

W ramach PS WPR ARiMR będzie gromadzić, opracowywać i przekazywać Instytucji Zarządzającej dane dotyczące realizacji PS WPR, w tym dane niezbędne do właściwego monitorowania realizacji i ewaluacji PS WPR.

Do rejestracji wniosków i ich obsługi wykorzystywany będzie Centralny System Obsługi Beneficjentów (CSOB). CSOB zostanie zintegrowany z Platformą Usług Elektronicznych ARiMR (PUE) udostępniającą beneficjentom: usługi składania wniosków do poszczególnych interwencji. CSOB będzie również udostępniał usługi integracyjne back office (przesyłanie w formie elektronicznej zleceń i list zleceń płatności do systemu finansowo-księgowego, pobieranie danych z rejestrów referencyjnych oraz wymianę danych z innymi systemami i rejestrami agencji płatniczej na potrzeby kontroli na miejscu i kontroli krzyżowych).

Rejestracja i obsługa interwencji obszarowych prowadzona będzie w systemie informatycznym IACS, wykorzystywanym już we wcześniejszych perspektywach finansowych. System stanowi podstawowe narzędzie do obsługi m.in. systemu płatności do użytkowników rolnych.

W ramach obsługi wybranych interwencji PS WPR do rejestracji wniosków i umów oraz ich obsługi wykorzystywana będzie również platforma Aurea BPM. Aurea jest integrowana z PUE, która umożliwi beneficjentom elektroniczną obsługę ich spraw.

Do systemów dziedzinowych (CSOB, IACS) wprowadzane będą dane dotyczące wartości osiągniętych wskaźników, bazujące na informacjach przekazanych przez beneficjentów. Przekazywane przez beneficjentów informacje dotyczące osiągniętych wartości wskaźników rzeczowych i finansowych będą weryfikowane przez agencję płatniczą.

W ARiMR został wdrożony system Hurtownia Danych (wielowymiarowa baza danych umożliwiająca analizowanie zawartych w niej danych pochodzących z różnych źródeł ARiMR) wraz z Business Intelligence (HD BI), który pozwoli na zintegrowanie baz

danych systemów dziedzinowych obsługujących PS WPR. System HD BI będzie podstawą monitorowania i sporządzania sprawozdań ze wszystkich wdrażanych interwencji PS WPR, a także rozliczania wydatków w oparciu o planowany i osiągnięty poziom wydatków w ramach poszczególnych interwencji oraz osiągnięcia poszczególnych wskaźników produktu. Możliwości analityczne HD BI pozwolą instytucjom (ARiMR, MRiRW, Jednostka Certyfikująca, SW) na pozyskiwanie jednostkowych i zagregowanych danych sprawozdawczych.

Określone w HD BI procedury kontroli jakości danych i wprowadzone zdefiniowane reguły weryfikacji i walidacji danych, zapewnią utrzymanie wysokiej jakości i wiarygodności danych. Zastosowane w HD BI rozwiązania weryfikacji i uzgadniania danych powinny zapewnić wysoką wiarygodność danych bazowych na potrzeby raportowania PS WPR.

HD BI umożliwia:

1. integrację danych pochodzących z różnych systemów informatycznych i rejestrów,
2. znaczące skrócenie czasu przygotowania raportów,
3. zwiększenie wiarygodności danych w raportach oraz powtarzalności raportów,
4. podniesienie poziomu bezpieczeństwa danych ARiMR,
5. zwiększenie wydajności i stabilności systemów dziedzinowych,
6. uspołnienie i ujednolicenie pojęć stosowanych w ARiMR,
7. poszerzenie wachlarza możliwości raportowych ARiMR,
8. modyfikowanie w pełnym zakresie modeli danych,
9. utrzymanie systemu przez wykonawców lub samodzielnie przez pracowników ARiMR,
10. czyszczenie danych i monitorowanie ich jakości w zunifikowanym środowisku.

Oprócz danych pochodzących z systemów zbiorów danych ARiMR, w procesie ewaluacji wykorzystywane będą również dane pochodzące m.in. z następujących źródeł:

Dane statystyki publicznej, w szczególności:

- **EUROSTAT**

Dane zawarte w bazie europejskiej statystyki publicznej zostały opracowane we współpracy z krajowymi urzędami statystycznymi, w związku z czym, w dużym stopniu pokrywają się min. z danymi z GUS i FADN. Dane makroekonomiczne są udostępnione za pośrednictwem strony internetowej Eurostatu i innych kanałów statystyk europejskich.

- **FAOSTAT**

Baza danych jest oparta na badaniach Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa (Food and Agriculture Organization - FAO). Dane są pozyskiwane z krajowych statystyk publicznych, w przypadku Polski za dostarczanie i udostępnianie danych odpowiedzialny jest głównie GUS.

- **GUS**

Główny Urząd Statystyczny gromadzi i udostępnia kompleksowe informacje o wynikach produkcji rolniczej w Polsce, warunkach produkcyjno-ekonomicznych rolnictwa, bilansowym rozliczeniu produkcji głównych produktów rolnych, zaopatrzeniu i zużyciu środków produkcji oraz informacje przedstawiające sytuację dochodową w rolnictwie. Dane są dostępne w postaci ilościowej, takich jak bazy danych oraz jakościowej w formie Roczników Statystycznych Rolnictwa.

- **KOBiZE**

Krajowy Ośrodek Bilansowania i Zarządzania Emisjami prowadzi bazę danych na poziomie kraju, w której zbierane są informacje o emisjach gazów cieplarnianych. Baza ta jest narzędziem oferującym unikalne informacje o źródłach emisji wraz z ich lokalizacją. Umożliwia ona tym samym uzyskanie dokładnych informacji opartych na rzeczywistych danych przekazywanych przez różne podmioty w ramach ich corocznej sprawozdawczości.

1) Dane będące w zasobach instytucji publicznych i instytutów badawczych, w tym m.in.:

- **FADN – Farm Accountancy Data Network**

Wyniki produkcyjno-ekonomiczne gospodarstw rolnych objętych Polskim FADN, ich reprezentatywność oraz zakres zbieranych danych są zgodne z zasadami europejskiego systemu zbierania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych (Farm Accountancy Data Network – FADN, Rozporządzenie Rady EWG nr 79/65/EWG z późniejszymi zmianami). Dane gromadzone z gospodarstw rolnych służą monitorowaniu efektów Wspólnej Polityki Rolnej i innych polityk unijnych i krajowych oraz wspierają zarządzanie gospodarstwem rolnym. W szczególności umożliwiają monitoring i analizę wyników różnych grup gospodarstw rolnych wydzielonych pod względem wielkości ekonomicznej i typu produkcyjnego. Szczegółowe informacje o otrzymanym przez gospodarstwa rolne wsparciu pozwalają na określenie związków między poziomem wsparcia a wynikami produkcyjno-ekonomicznymi poszczególnych grup gospodarstw rolnych. Dane z Polskiego FADN zostały wykorzystane w przygotowywaniu PS WPR do zobrazowania zróżnicowanych wyników gospodarstw rolnych. W Planie Ewaluacji PS WPR przewiduje się zastosowanie danych zbieranych w Polskim FADN w szczególności w bloku badawczym I – badania na poziomie celów PS WPR.

- **Rachunki Ekonomiczne Rolnictwa – RER** (Economic Accountancy for Agriculture - EAA) są rachunkami satelickimi do rachunków narodowych tj. prezentują wyniki rolnictwa na poziomie makroekonomicznym z uwzględnieniem bezpośredniego wsparcia dochodów rolniczych z tytułu WPR oraz instrumentów krajowych. RER są opracowywane według wspólnej dla Państw Członkowskich metody celem monitorowania wpływu instrumentów polityk rolnych na dochody rolnicze (Rozporządzenie (WE) nr 138/2004 z późniejszymi zmianami). Zakres danych zbieranych na potrzeby RER umożliwia monitorowanie zarówno wielkości i wartości produkcji, kosztów działalności rolniczej, wielkości wsparcia bezpośredniego i dochodowości rolnictwa. RER są obecnie wykorzystywane do obliczania wskaźników kontekstowych dotyczących produktywności i dochodowości rolnictwa a także miały zastosowanie w pracach nad PS WPR do zobrazowania wielkości

ekonomicznej głównych sektorów rolnictwa. W Planie Ewaluacji PS WPR przewiduje się zastosowanie RER w szczególności w bloku badawczym I – badania na poziomie celów PS WPR.

- **System Zbierania Danych o Produktach Rolniczych (Agrokoszty)**

W systemie Zbierania Danych o Produktach Rolniczych AGROKOSZTY gromadzone są ilościowe i wartościowe dane o: poziomie produkcji, poniesionych nakładach i kosztach bezpośrednich w odniesieniu do działalności produkcji roślinnej i zwierzęcej. Dane te zbierane są według jednolitych założeń z precyzyjnie wyznaczonymi standardami i dokładnie określoną metodyką. Pozwalają one na obliczenie nadwyżki bezpośredniej. Gromadzone w systemie AGROKOSZTY dane umożliwiają: (1) Ocenę sytuacji dochodowej podstawowych produktów roślinnych i zwierzęcych; (2) Analizy ekonomiczne w ujęciu regionalnym, w zależności od skali produkcji oraz według innych kryteriów klasyfikacji; (3) Ocenę wpływu mechanizmów Wspólnej Polityki Rolnej na efekty ekonomiczne podstawowych produktów rolniczych; (4) Określenie czynników determinujących poziom dochodów; (5) Analizy z zakresu kosztów jednostkowych, opłacalności i pracochłonności produkcji; (6) Wsparcie dla ośrodków decyzyjnych, naukowych, jednostek wspierających rozwój rolnictwa oraz innych instytucji.

- **Dane monitoringu przyrody w ramach działań realizowanych przez Głównego Inspektora Ochrony Środowiska, a w szczególności:**

Monitoring Pospolitych Ptaków Lęgowych (MPPL): wskaźnik liczebności pospolitych ptaków krajobrazu rolniczego znany jako Farmland Bird Index (FaBI), który jest obecnie jednym z oficjalnie stosowanych wskaźników stanu środowiska w krajach członkowskich Unii Europejskiej¹⁹⁹. FBI jest traktowany jako wskaźnik stanu "zdrowia" ekosystemów użytkowanych rolniczo, stanowiących ok. 60% powierzchni naszego kraju; Monitoring siedlisk i Monitoring ptaków Polski (wybrane gatunki) oraz dane monitoringu flagowych gatunków ptaków, ptaków mokradeł i ptaków drapieżnych.

Monitoring gatunków i siedlisk przyrodniczych, który obejmuje siedliska i gatunki wymienione w załącznikach do dyrektywy siedliskowej, a także rzadkie lub szczególnie narażone na wyginięcie w skali kraju gatunki roślin. Głównym celem realizowanych prac jest określenie stanu zachowania monitorowanych typów siedlisk przyrodniczych, gatunków zwierząt i gatunków roślin w skali

regionów biogeograficznych: morskiego, alpejskiego i kontynentalnego, w ich częściach położonych w granicach Polski. Dane gromadzone w ramach monitoringu pozwalają na śledzenie kierunku zmian stanu ochrony ww. obiektów monitoringu, jak również wykorzystywane są w zarządzaniu obszarami Natura 2000 oraz do oceny skuteczności stosowanych działań ochronnych.

- Dane gromadzone przez ITP – PIB, oparte na zaawansowanych metodach badawczych, możliwe do wykorzystania w ewaluacjach „środowiskowych”: w zakresie **Monitoringu siedlisk**, **Monitoringu krajobrazu** i **Monitoringu ornitologicznego LUCAS** (Land Use and Coverage Area frame Survey) – badanie terenowe użytkowania gruntów i pokrycia terenu w Unii Europejskiej. Instytut Technologiczno-Przyrodniczy – PIB prowadzi trzy ważne zadania i gromadzi dane w ramach Monitoringu efektów przyrodniczych wybranych narzędzi Wspólnej Polityki Rolnej wdrażanych w latach 2014-2020, ze szczególnym uwzględnieniem Działania rolno-środowiskowo-klimatycznego, które dotyczą rejestracji zmian różnorodności biologicznej i krajobrazowej na terenach wiejskich w Polsce. Należy tu wskazać:
 - I. Monitoring siedlisk, który prowadzono na niemal 4.500 działkach rolnośrodowiskowych. Celem przeprowadzonych obserwacji było porównanie stanu siedlisk przyrodniczych na reprezentatywnej próbie działek rolnośrodowiskowych, a następnie ocena wpływu użytkowania rolniczego zgodnie z wymogami poszczególnych wariantów pakietu 4. i 5. Programu rolnośrodowiskowego i Działania rolno-środowiskowo-klimatycznego na zachowanie bądź poprawę kondycji siedlisk przyrodniczych. Ocenę stanu siedlisk przyrodniczych wykonywano na podstawie indywidualnie dobranej listy wskaźników umożliwiającej sformułowanie oceny ogólnej.
 - II. Monitoring krajobrazu mający na celu:
 - i) rejestrację stanu i zmian krajobrazu obszarów wiejskich, z uwzględnieniem zróżnicowania i przestrzennego rozmieszczenia jego elementów;
 - ii) ocenę skuteczności realizacji pakietów przyrodniczych 4. i 5. W ochronie różnorodności krajobrazowej obszarów wiejskich;

- iii) zwiększenie efektywności działań rolnośrodowiskowych w zakresie ochrony i kształtowania krajobrazu.
- III. Monitoring ornitologiczny, którego celem jest określenie zmian w jakościowo-ilościowej strukturze zgrupowań ptaków związanych z wdrażaniem Działania rolno-środowiskowo-klimatycznego (dalej DRŚK) w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (PROW 2014-2020). Monitoring ornitologiczny ma umożliwić porównanie płatów środowiska (trwałych użytków zielonych), użytkowanych zgodnie z wymogami poszczególnych wariantów DRŚK, z płatami podobnego środowiska, które są użytkowane w inny sposób (np. użytkowane intensywnie lub w ogóle nieużytkowane rolniczo), pod względem składu gatunkowego i liczebności ptaków.
- **Europejski monitoring bioróżnorodności na obszarach rolniczych EMBAL** (European Monitoring of Biodiversity in Agricultural Landscapes),
 - Bazy danych z monitoringu gleb użytków rolnych opracowanego i prowadzonego w zadaniu 1.3 PW IUNG-PIB na potrzeby oceny PROW, a następnie w ramach zadań 2.0 i 2.1 Dotacji Celowej MRiRW na lata 2022 i 2023. Baza zawiera wyniki pomiarów w wierzchniej warstwie gleby (0-20 cm) m.in. całkowitej zawartości węgla organicznego w glebie TOC, odczynu pH_KCl czy przyswajalnego fosforu P₂O₅, potasu K₂O i magnezu Mg, na około 16 tysiącach działek rolnych rozmieszczonych równomiernie na powierzchni całego kraju.
 - **Copernicus Land Monitoring** – dane o pokryciu/użytkowaniu terenu,
 - **Program CORINE Land Cover (CLC)** – dane o pokryciu/użytkowaniu terenu,
 - Wyniki prac badawczych prowadzone przez ośrodki akademickie i inne jednostki. Przykładem mogą tu być wyniki projektu realizowanego przez ITP-PIB, finansowanego przez NCBiR, program BIOSTRATEG, pt. „Interdyscyplinarne badania nad poprawą efektywności energetycznej oraz zwiększeniem udziału odnawialnych źródeł energii w bilansie energetycznym polskiego rolnictwa” akronim: BIOGAS&EE, w tym m.in. dane nakładów energetycznych w gospodarstwach.

- 2) **Dane z badań pierwotnych** – ilościowe i jakościowe, wykonywane przez ewaluatorów w ramach realizowanych ewaluacji wśród wybranych (właściwych dla tematu badania) grup respondentów.

Analiza dostępności danych

Dane wykorzystane w ewaluacji PS WPR będą miały różnorodne pochodzenie i będą reprezentowały różny poziom szczegółowości i kompletności. W związku z tym, kompleksowa i spójna analiza wszystkich niezbędnych aspektów oceny będzie znacznym wyzwaniem dla zespołu ewaluatorów.

Analiza dostępności danych realizowana jest m.in. w ramach współpracy z instytucjami badawczymi – np. poprzez realizację projektu w zakresie oceny możliwości i sposobu wykorzystania monitoringów Przyrodniczych i gleby w ocenie oddziaływania PS WPR 2023-2027 oraz zaproponowanie ewentualnych modyfikacji dotychczasowych metodyk pozyskiwania danych w ramach ww. monitoringów.

Luki i bariery w analizie danych

- Bariera językowa

Dane pozyskane ze źródeł krajowych (GUS, KOBIZE), są opracowane w języku polskim, natomiast bazy danych instytucji europejskich, głównie w języku angielskim. Istnieje ryzyko trudności interpretacji tłumaczeń niektórych terminów naukowych i formalnych. W wynikach mogą być też różne jednostki miar, różne wskaźniki lub różne waluty. Najprawdopodobniej też, bazy danych opracowane są na różnym poziomie szczegółowości.

- Ograniczony zakres danych

Dostępność danych z zasobów instytucji zaangażowanych w ocenę i wdrażanie PS WPR oraz danych publicznych może być niewystarczająca do oceny skuteczności niektórych nowych interwencji PS WPR i sprowadzać się jedynie do oceny poziomu ich wdrożenia.

- Ryzyko opóźnień związanych z obciążeniem jednostek zaangażowanych w ocenę PS WPR

Zarówno podmioty nadzorujące (MRiRW, ARiMR) jak i zespoły ewaluacyjne zmagają się z rosnącą presją nowych obowiązków. Dostępność ekspertów jest ograniczona,

w związku z czym może zaistnieć ryzyko wydłużenia czasu wnioskowania o dane, ich przekazania, analizy i opracowania oraz zatwierdzenia na każdym etapie ewaluacji.

Sposoby uzupełnienia danych

Wykorzystanie kilku różnych źródeł danych pozwoli na uzupełnienie lub doszacowanie brakujących wartości. Poszczególne interwencje są także oceniane w ramach badań pierwotnych, np. poprzez monitoringi terenowe. W celu uzyskania odpowiedzi na pytania ewaluacyjne zostaną wykorzystane także metody ilościowe, jakościowe, takie jak analiza literatury i opinie ekspertów w ramach panelu.

VIII. Komunikacja i działania następcze

Upowszechnianie wyników

W okresie programowania 2023-2027 większy nacisk należy położyć na upowszechnianie i wykorzystanie wyników prowadzonych ewaluacji. Zgodnie z art. 140 ust. 7 rozporządzenia 2021/2115 państwa członkowskie podają wyniki wszystkich ewaluacji do wiadomości publicznej.

Upowszechnianie wyników obejmie aktywności zorientowane na konkretnego odbiorcę i dostosowane będzie do jego potrzeb. Działania te mogą przyjąć następujące formy:

- zamieszczanie raportów z ewaluacji na dedykowanej PS WPR i KSOW+ stronie internetowej,
- przekazywanie najważniejszych wniosków i rekomendacji z przeprowadzonych ewaluacji docelowym użytkownikom ewaluacji, w szczególności adresatom rekomendacji wynikających z badań oraz decydentom,
- spotkania i konferencje poświęcone ewaluacji. Sieć KSOW+ we współpracy z IZ będzie organizować spotkania/konferencje ewaluacyjne, na których prezentowane będą wyniki badań ewaluacyjnych przeprowadzonych w danym roku,
- „Policy briefs” – zwarte, krótkie opracowania, wskazujące najważniejsze wnioski z badania.

Mechanizmy ustanowione w celu monitorowania i wykorzystania wyników ewaluacji

W okresie 2023-2027 zwiększony zostanie nacisk na monitorowanie sposobu wykorzystania wniosków i rekomendacji z przeprowadzonych badań ewaluacyjnych.

Należy podkreślić, że proces upowszechniania wyników ewaluacji nie jest tożsamy z procesem monitorowania wykorzystania wyników ewaluacji. Upowszechnianie wyników jest zadaniem zamawiającego ewaluację, natomiast wykorzystywanie wyników ewaluacji to działanie leżące po stronie odbiorców, użytkowników badań, na które jednostki ewaluacyjne rzadko kiedy mają bezpośredni wpływ.

W perspektywie 2023-2027 za organizację procesu monitorowania wykorzystania wyników badań ewaluacyjnych odpowiedzialna będzie jednostka ewaluacyjna umieszczona w IZ.

Informacje na temat sposobu wdrażania rekomendacji będą przekazywane KM i GE.

IX. Zasoby, wsparcie techniczne i budowanie zdolności

Potencjał administracyjny/Zasoby ludzkie i wsparcie techniczne

Potencjał administracyjny w obszarze ewaluacji PS WPR oparty jest o zasoby instytucji dotychczas zaangażowanych w realizację wsparcia z PROW 2014-2020 oraz I filara WPR.

System ewaluacji PS WPR zakłada wyodrębnienie ze struktur IZ, jednostki odpowiedzialnej za koordynację zadań związanych z ewaluacją.

Zadanie jednostki koordynującej zadania ewaluacyjne opisane zostały w rozdziale Zarządzanie i koordynacja (Zadania IZ).

Większość pracowników jednostki odpowiedzialnej za koordynację ewaluacji w IZ ukończyła specjalistyczne studia podyplomowe z zakresu ewaluacji programów lub uczestniczyła w szkoleniach z zakresu ewaluacji. Ponadto pracownicy w większości posiadają doświadczenie dotyczące identyfikowania, zlecania, nadzorowania, odbioru oraz prowadzenia badań ewaluacyjnych, a także realizacji procesu ewaluacji z okresu programowania 2014-2020 i 2007-2013.

Ponadto konieczne jest zaangażowanie w zadania związane z ewaluacją jednostek/komórek organizacyjnych merytorycznie odpowiedzialnych za realizację poszczególnych celów PS WPR. Jest to zadanie ważne między innymi ze względu na fakt, że w obecnym okresie programowania państwa członkowskie zobowiązane są do ewaluacji całej WPR (dotychczas za ewaluację I filara odpowiadała Komisja Europejska).

Kolejnym krokiem podjętym w zakresie budowy potencjału ewaluacyjnego jest zaangażowanie pracowników instytutów badawczych w proces realizacji zadań ewaluacyjnych PS WPR.

- **Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB** – niezależna jednostka naukowa specjalizująca się w analizie procesów ekonomiczno-produkcyjnych w sektorze żywnościowym i na obszarach wiejskich. Instytut na bieżąco wspiera MRiRW w zakresie tworzenia i ewaluacji polityki rolnej, żywnościowej i wiejskiej. W tym celu wykorzystuje własne bazy danych, w tym dane FADN gromadzone w ramach pełnionej funkcji Agencji Łącznikowej, dane z Rachunków Ekonomicznych dla Rolnictwa (RER), system AGROKOSZTY, czy inne wtórne bazy danych gromadzone na podstawie danych GUS czy ARiMR.
- **Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa – PIB** – jest jednostką badawczą podległą pod MRiRW prowadzącą szeroki zakres badań w dziedzinie produkcji roślinnej. IUNG-PIB wspiera MRiRW w kształtowaniu i ocenie Wspólnej Polityki Rolnej w obszarze zrównoważonego nawożenia, systemów uprawy, ochrony gleb rolniczych, ograniczenia emisji gazów cieplarnianych oraz rozwoju Rolnictwa Ekologicznego. W badaniach ewaluacyjnych wykorzystywane są dane pozyskane z prowadzonych monitoringów naziemnych, statystycznych baz danych jak i przy użyciu zaawansowanych metod teledetekcyjnych.
- **Instytut Technologiczno-Przyrodniczy - PIB** – posiada duży potencjał i wieloletnie doświadczenie w zakresie możliwości wsparcia w ewaluacji w zakresie wpływu poszczególnych interwencji PS WPR na różnorodność biologiczną na terenach wiejskich Polski. ITP PIB realizuje Monitoring efektów przyrodniczych wybranych narzędzi Wspólnej Polityki Rolnej wdrażanych w latach 2014-2020, ze szczególnym uwzględnieniem Działania rolno-

środowiskowo-klimatycznego, który został wypracowany i uruchomiony w 2011 roku, w ramach Programu Wieloletniego 2011-2015 i 2016-2020 (kontynuacja). Jego celem jest kontynuacja monitoringu efektów przyrodniczych i co się z tym wiąże skuteczności działań na rzecz ochrony różnorodności biologicznej obszarów wiejskich podejmowanych w ramach Wspólnej Polityki Rolnej, a także poprawa stanu wiedzy o kondycji siedlisk przyrodniczych, siedlisk lęgowych ptaków i jakości struktury krajobrazu rolniczego, jak również bieżąca ewaluacja Programu rolnośrodowiskowego i Działania rolno-środowiskowo-klimatycznego. Informacje źródłowe pozyskiwane są na podstawie bezpośrednich badań terenowych wykonywanych przez specjalistów, według wypracowanej uniwersalnej metodyki w zakresie oceny stanu siedlisk przyrodniczych, ornitofauny i struktury krajobrazu. W przypadku monitoringu krajobrazu istotnym elementem było wykorzystanie aktualnych i archiwalnych danych teledetekcyjnych. Wszystkie dane monitoringowe pozyskiwane w terenie były archiwizowane w bazach danych, a następnie analizowane celem przygotowania zestawień sprawozdawczych, raportów i rekomendacji. Obserwacje monitoringowe prowadzone były w odniesieniu do działek rolnośrodowiskowych (monitoring siedlisk i ornitofauny) oraz do reprezentatywnych, referencyjnych powierzchni badawczych (monitoring krajobrazu).

Na przeprowadzenie ewaluacji oraz wszelkie zadania wspierające zabezpieczony zostanie odpowiedni budżet finansowy. Finansowanie zadań związanych z ewaluacją realizowane będzie zarówno z budżetu Pomocy Technicznej PS WPR jak i budżetu krajowego.

Budowa potencjału

W zakresie budowy i rozwoju potencjału ewaluacyjnego konieczne jest stałe budowanie kompetencji, podnoszenie wiedzy na temat procesów ewaluacji zarówno wśród osób odpowiedzialnych za koordynację zadań związanych z ewaluacją, jak i u pozostałych aktorów zaangażowanych w ten proces w tym między innymi wśród osób decydujących o kierunkach interwencji publicznej.

Aby zapewnić odpowiednio wysoki poziom realizacji zadań związanych z ewaluacją przewidziane są działania związane z rozwijaniem i doskonaleniem potencjału osób

bezpośrednio zaangażowanych w ten proces (pracownicy Instytucji Zarządzającej) jak również innych instytucji zaangażowanych w proces ewaluacji (m.in. ARiMR, samorzady województw, KSOW+, instytuty badawcze). Stąd działania nakierowane będą przede wszystkim na poszerzenie i aktualizację wiedzy i umiejętności. Przewiduje się, że pracownicy, w zależności od potrzeb, uczestniczyć będą w szkoleniach, warsztatach, konferencjach, studiach podyplomowych dotyczących:

- metodologii badań ewaluacyjnych, w tym nowych metod i technik badawczych,
- korzystania z narzędzi analitycznych,
- narzędzi komunikacyjnych służących upowszechnianiu wyników ewaluacji,
- prawa zamówień publicznych, w kontekście zlecenia badań ewaluacyjnych,
- ochrony danych osobowych w zakresie działań realizowanych w procesie ewaluacji.

Udział w formach kształcenia będzie wynikał z bieżących potrzeb pracowników oraz zmian w otoczeniu instytucjonalno-prawnym procesu ewaluacji. Szkolenia przeprowadzane będą przez ekspertów i trenerów zewnętrznych.

Wsparcie dla Lokalnych Grup Działania

Doświadczenia z okresu 2014-2020 wskazują, że LGD poczyniły duże postępy w zakresie budowania kultury ewaluacyjnej (m.in. poprzez podejmowane przez LGD okresowe samooceny oraz kompleksowe ewaluacje zewnętrzne, realizowane pod koniec wdrażania PROW 2014-2020). Nadal jednak istnieją potencjalne potrzeby w zakresie rozumienia niektórych koncepcji ewaluacji, budowania potencjału ewaluacyjnego LGD, wdrażania ram ewaluacji czy też identyfikowania i stosowania odpowiednich metod ewaluacji.

Wsparcie Lokalnych Grup Działania w obszarze ewaluacji nastąpi wg następujących kroków:

- zidentyfikowanie specyficznych potrzeb ewaluacyjnych LGD;
- ukierunkowania budowania potencjału na zidentyfikowane potrzeby, z uwzględnieniem różnic między LGD (np. LGD mono i wielofunduszowe);
- zidentyfikowanie potrzeb w zakresie oceny, które można zaspokoić za pomocą innych środków, np. wytycznych, udziału w szerszych szkoleniach na poziomie krajowym lub unijnym itp.

Na podstawie tej analizy IZ opracuje koncepcję wsparcia LGD w zakresie ewaluacji, która będzie realizowana we współpracy z siecią KSOW+ lub przez nią.

Koncepcja zostanie opracowana po akceptacji Planu ewaluacji i będzie konsultowana z podmiotem zrzeszającym Lokalne Grupy Działania.

X. Załączniki

1. LISTA BADAŃ EWALUACYJNYCH PS WPR 2023-2027
2. TABELA REKOMENDACJI - wzór